

atât documente care se aștern pe axa sincronică, punând chiar sub lupă, rând pe rând, provincia istorică, zona etnografică și satele-eșantion, cât și pe cea diacronică, tinzând în acest fel spre înfăptuirea unui act de restituire sau mai curând de conservare și patrimonializare.

Așa stând lucrurile studiul urmează cu înțelepciune (dar nu și cu totală obediență științifică) structura riturilor de trecere propusă la începutul veacului trecut de Arnold van Gennep: preliminal, liminal, postliminal. Dar cum democratizarea informației și necesitatea interacțiunii continue între cercetător și subiect impun în lumea contemporană noi reguli și o nouă retorică, regăsim transpuse – onest și scrupulos tratate și ierarhizate – cadrele de inițiere și prilejurile de cunoaștere, armonizarea relațiilor de gen și a celor familiale, succedate de apex-ul ceremoniei nupțiale și de actele rituale de integrare și consfințire a noii condiții.

Alteranța de voci – de la cea a specialistului documentat și dispus la interpretări diacronice și comparate, la cea a insider-ilor purtători – cu vocație recunoscută – ai valorilor patrimoniale locale sugerează însăși atmosfera fremătătoare și agonistică a nunții. Căci, așa cum spune un vechi aforism românesc, *Moarte fără bănuială și nuntă fără vorbe anevoie se găsește...*

Experiența indubitabilă în cercetarea de teren de care dispune autoarea nu se datorează numai avantajului de a „face etnologie acasă”, ci mai ales utilizării cu abilitate a unor tehnici pe cât de diverse, pe atât de productive de la cele etnografice și sociologice la cele de istorie orală și – în mod mărturisit – la experimentul etnologic concretizat în provocarea performării, reconstituirea narativă a cutumelor și confruntarea subiecților cu propria imagine reflectată în lucrări tematice mai vechi. Trebuie să subliniez faptul că nu este vorba de un exces de erudiție metodologică ci de o intuiție îndelung cizelată în teren, aceea a faptului că realitatea pe care o trăim – indiferent cum ni se înfățișează ea astăzi – reclamă o îmbinare complexă și ingenioasă a metodelor clasice și moderne, întrucât aproape nimic din ceea ce odinioară se revela la o banală observare directă nu mai transpare cu ușurință nici măcar în interviuri de o amploare considerabilă.

Așa cum spuneam acum ceva vreme într-o lucrare dedicată debutanților, „Cele mai multe calități care asigură succesul în anchetele de teren se referă la angajarea relațiilor interpersonale și de comunicare: sociabilitatea și flexibilitatea, respectul și aprecierea valorilor Celuilalt, tactul și răbdarea.” or distinsa noastră colegă Camelia Burghel este astăzi, și prin această nouă contribuție a sa, un model veritabil dar nu prea lesne de urmat căci, pe lângă calitățile minimale pe care le „prescriam” eu studenților, domnia sa a mai fost hărăzită cu multe altele. Dincolo de orice accente encomiastice, un lucru este cert: este un mare noroc pentru Camelia Burghel că s-a născut în Sălaj, dar în egală măsură și pentru această arie culturală (plăpând cercetată mai înainte) că ea a ales să devină etnolog.

Notă: volumul *La nuntă în satele sălăjene. O lectură antropologică a tradițiilor nupțiale*, de Camelia Burghel (Ed. Etnologică / Caiete Silvane, București / Zalău, 2014) a fost distins cu premiul Asociației de Științe Etnologice din România (ASER) pentru anul 2014

Gheorghe I. Brătianu, *File rupte din cartea războiului*, postfață de Acad. Șerban Papacostea, București, editura Scripta, 2006, 200 p. (dr. Constantin-Liviu Demeter)

Primul Război Mondial, sau Marele Război – conform istoriografiei de atunci –, am putea spune că a creat acea ispravă în care țaranii români intrau pe un front de luptă, fără să se întrebe de riscul înfruntării cu alte oști, ci convingși de izbânda unității noastre naționale.

Tot astfel s-a întâmplat și cu voluntarul Gheorghe Brătianu, tânărul fiu de numai 17 ani al prim ministrului liberal, Ion I.C.Brătianu sau Ionel Brătianu, la rându-i, fiul cel mare al lui Ion C. Brătianu, înaintea lui Vintilă și Dinu Brătianu. Gheorghe Brătianu, căci despre el este vorba, a încercat să-și desăvârșească

crezul sincer privind legitimitatea continuității românești printr-o reală participațiune, prin apărarea independenței țării ca soldat în primul război mondial.

Ca voluntar încorporat, el scrie un jurnal, niște memorii compuse din scurte și foarte scurte capitole, specific unor timpuri de restriște, fără însemnate descrieri poetice ori geopolitice asupra spațiului de desfășurare a luptelor în care era cuprins. Este, o încercare literară necesară cunoașterii vremurilor în care țara noastră s-a zbatut. Sunt note din atmosfera evenimentelor, însă cu implicări fără vreo exaltare militărească. Un amestec de frică și vitejie, presărate cu spirit de voluntariat ales, căci adevărata jertfă o va fi cunoscut la sfârșitul următorului război mondial.

Primul capitol se numește „**Faptă și poveste**”, reprezentând o perspectivă voluntară într-un destin eroic, ce începe de la o faptă benevolă și ajunge la o pecete autoritară cum este serviciul militar. Concluzia este că viziunea unei dezvoltări bărbătești a istoricului Gheorghe Brătianu s-a întrezărit în acest volum, ce a devenit o ispită de care adolescența sa nu a scăpat. O dovadă este că în jurnalul său, la numai 17 ani, el vorbește de „**realismul practic**”, ceea ce demonstrează hotărârea eroică ce apăsa greu în conștiința sa.

În continuare, viitorul ofițer, scrie în memoriile sale că motivul de a se înrola este o trăire atroce a unui anume compatriot român: „*Eu soldatul Neculai I. Urde din Reg. 74 comp.10 declar pe când eram în linia de trăgători am văzut la Turtucaia pe când pământul era dărâmat pe soldații noștri în tranșe de obuzurile Inamicului au fost surprinși de inamic și lundu-i în bainețe pe Soldații noștri ridicându-i în sus și în jos, la alți le scoteau ochi le tăiau urechile, le tăiau nasu, eu am scăpat cu fuga și mam retras mai la Stânga de unde peste câteva minute ma rănit la picior, de unde mam retras spre Turtucaia, aceasta a fost ziua de 24 August seara*”. Putem afirma, că un jurnal ne ajută să privim istoria în afara rațiunii științifice. Cu toate că l-a mișcat acest tablou oribil, tânărul Gheorghe Brătianu pare a dovedi că realmente este un pașoptist romantic, deoarece scrie despre soldații români, că adunați laolaltă atâtea conștiințe, deosebite prin vârstă și viață, „**Cine știe unde și când ne vor regăsi?**”.

În regiment defilarea începe de fiecare dată cu muzică biruitoare, din sute de piepturi tinere. Este o suflare nouă și proaspătă de nădejde, înainte de ordinul de plecare, din iulie 1917. Cu o seară înainte se lasă o liniște necunoscută peste forfota oamenilor și a cailor. Va începe încolonarea către sud, spre Tecuci. Fără voie, gândurile se îndreaptă spre oamenii și vetrele lor ce se strecoară printre grija călătoriei războinice. Melancolia este repede risipită pe drumul de dără ce înșira un nesfârșit praf. Despre această depărtare, Gheorghe Brătianu va scrie în jurnal: „**Cu fețele lor arse de soare și de vânt, oțelite de un an de război, tunarii noștri aduc aminte de legiunile strămoșești ale Romei**”. Cu deosebire, deșteaptă amintirea unor vremuri de demult îngropate și aduse din nou în tabloul modern al României.

În lătratul câinilor, regimentul străbate Tecuciul adormit în noapte, ca la înfățișarea răsăritului ordinul fiind să părăsească șoseaua, căutând o pădure care să-i ascundă parcă, de iscoadele văzduhului. Deodată, un nor negricios pătează cerul, este aeroplanul. Un altul și iar un altul se vor zări. Bubuituri repezi, iar soldații se furișează printre copaci, convinși că degetele morții au ajuns deasupra lor. Tranșeele sunt singurele crăpături de palmă, care-i mai apără de furie. Despre aceste clipe, Gheorghe Brătianu scria: „**Ne gândim la omul care zboară în înălțimile văzduhului [...] Este adevărata cavalerie a vremilor noastre**”. Deasupra șanțurilor înguste, inamicul își căuta vrășmașul pentru o luptă nedreaptă, pe linia verticală, de sus în jos.

În alte zile, în valea strâmtă a Oituzului, vara transmite o căldură de cuptor; apare bătălia nevăzută; viața a pierit. Oituzul curge limpede ca un pârâu de munte. Reîncepe bubuitul asurzitor de tunuri ascunse. Sub copacii uriași de fum încins de la focul luptei, fiecare soldat român își caută umbră de tufiș pentru sine. Vestea luptei cu nevăzutul din văzduh, aducea parcă, un urlat prelung cu glasuri din altă lume. Adesea, tăcerea dinaintea primejdiei se încrucișa foarte rapid cu șeful de Stat-major, care zbiera supărat cu ordine pripite de primejdie. Spre seară, după atâtea lovituri dușmane, bateria română coboară în asfințit pe șosea, lângă Slănic, iar Gheorghe Brătianu în aceste clipe, se muștră: „**S-a isprăvit, ne retragem. [...] Peste un ceas dealul acesta va fi al vrășmașului [...] Am pierdut-o noi, noi ... [...] Suntem învinși**”.

Pe creasta Coșnei care stă drept turn în cetatea de dealuri, apărau batalioanele românești. Oștile dușmane se vedeau ascunse îndărăt: nemți, austrieci, unguri... Cine știe ce națiune îmbracă aceste haine? În contraatacul oștilor noastre, deodată maiorul își ridică brațul urlând: **„Pe ei, băieți, i-am respins, îi prăpădim. Să mi-i luați la goană!”**. Astfel, în strigăte și urale, șirurile se reped cu ochii crunți și hotărâți, privind țintă înainte. Distanța luptelor se schimbă mereu, uneori în scădere înspăimântătoare, iar de avântul acesta, soldații sunt zguduți până în adâncul firii. Acum o va recunoaște chiar el: „În sfârșit, putem pricepe ceva din mișcările de balaur ale bătăliei” – mărturisirea de pe câmpul de luptă, Brătianu.

Regăsim scurte metafore ce reușesc să descrie ringul de luptă, printre obuze, tunuri și mitraliere, în haosul de nimicire ce îi învăluie, vestește că se trăiește „în uriașa simfonie a **prăpădului**”. Gheorghe Brătianu era voluntar pe câmpul de luptă cu misiunea telefonist. Cu mandat pe acest post, este surprins mereu la marginea morții, urmând pedestrașii pe câmp. Aici, în freamătul crescând cu focuri de pușcă și tunuri rupte din balauri, sieși se destăinuie, cu o notă furioasă și înviorătoare: **„Simt că în mine sufletul în fierbere s-a călit. [...] Aș vrea să fiu peste tot, să mă fac sute de luptători, să îmbrățișez întreaga întindere a bătăliei. [...] Nu-mi mai pasă, mă împing înaintea ceva deasupra puterilor mele, o nebunie”**.

Între două tufe, un om zace înțepenit cu mâna pe pușcă. Oare l-a doborât oboseala sau somnul cel veșnic? Brătianu nu are vreme să se oprească, aleargă în zgomotul salvelor, pentru că se află în înclăștarea disperată care-i șoptește că pe câmpul bătăliei este aruncat zarul unei țări. Printre alte tufe, răniții se lasă îngrijiiți de sanitari. Vată și cârpe sângerate murdăresc frunzișul. Câțiva soldați, prin tufe, împușcă în vânt, fără socoteală. Un strigăt se ridică din stânga: vin nemții! Alții, ca la poruncă, s-au făcut nevăzuți. Ca o pară coaptă căzând de pe cracă, un rănit s-a prăbușit la pământ, cu un geamăt scurt. Lângă el, pistolul ofițerului se plimbă în toate direcțiile, ca acul unei busole rătăcite. Brătianu, după o limită a puterilor, trântit la pământ, îi pare că răsunetul luptei răzbate departe de tot, ca un vis dintr-un somn de coșmar.

Urmează contraatacul. A doua zi, chiar ultima zi de iulie 1917, pe creasta Coșneiului, lângă Troțuș, răsună poruncitor goarnea asaltului. Se alătură batalionului o baterie nouă plină de avânt răzbunător. A sosit ceasul care răscumpără zile întregi de deznădejde. Din nou se auzise strigătul cutremurat de îndemn. La simfonia goarnelor și ai uralelor, tunul își adaugă basul adânc. Voluntarul Gheorghe Brătianu, se oprește spontan lângă un soldat căzut. I-a văzut o rană la cap. A fost un soldat tânăr, nici barbă, nici musteți, cu trăsături regulate și subțiri ale feței. Lângă el, îmbietor, o foaie îi face cu ochiul lui voluntarului român. O ia, o deschide și un scris subțire, de femeie, conchide o frază cu cuvintele: „Îmi pare așa de bine că ești acum într-un loc așa de liniștit...” – Era parte a unui plic trimis dintr-un orașel german soldatului căzut la noi pe câmpul de luptă. De-acum, tânărului Brătianu deodată parcă i se cutremură cauza apărării, laolaltă cu viața războaielor.

Pretutindeni, trupuri nedeslușite s-au prăbușit. Este semnul unei otrăvi pe care umanitatea a înghițit-o, căci toate se isprăvesc numai războaiele nu. Ar putea fi teoria răsplății absolute: pământ au căutat, pământ au găsit. Cu întreaga vale a Troțușului înaintea lor, țara Moldovei întreagă, li se întinde la picioare multor doritori. Este însă, pământul pe care nici o altă națiune nu are voie să-l aibă în poeziile lor și, nici în războiul lor.

În înfiorătoarea orchestră a acestor bătălii, a obuzelor ce străpungeau văzduhul și al puștilor ce sprijineau fără încetare prăpădul, Gheorghe Brătianu reușește să le descrie, credem noi, dimineața, când, după o noapte adormită adânc, cuteza la scrisul din jurnal. În lumina crescândă a acelor dimineți, în adierea hotărâtoare a biruinței, intuim că fusese scris jurnalul, ori mai târziu, când prânzul care nu era doar hrană, ci și îndestularea unei odihne ce însemna o clipă de slăbire a tensiunii nervoase. Pe câmpul de luptă, fiind telefonist, de regulă era așezat într-o groapă de apărare, în tranșeele din spatele liniei de atac. Nefăcând parte din regimentul de marș, lui ca telefonist i se îngrămădeau mereu lucrul unor rapoarte, situații, cereri, propuneri, hărți, etc., către alte comandamente, batalioane și plutoane al frontului de atac.

Despre armistițiul, încă nu putem vorbi. Perioada decembrie 1917 a fost încă, o perioadă de așteptare a unor ursite necunoscute. Încă se mai înregistrau pe alocuri, tulburări de trageri grele în luptă. Armistițiul

era departe, astfel că baterii care au stat la urmă, veneau pe front. Ianuarie 1918 este perioada în care asprimea vremurilor nu lăseseră să se ajungă pe urmele autodeterminării. Mersul greoi al pedestrimii și al cailor istoviți după atâtea săptămâni de crengi și frunze uscate, nu le este de ajuns, căci din nou frământare și zbucium pe valea Troțușului. Se auzise de cinci sau șapte divizii austriece. Toate pentru Bucovina. Moldova însângerată năzuiește că Bucovina nu este o jertfă fără rost. Nedumerit asupra unui nou câmp de luptă, scria în jurnal, tânărul voluntar: „Știu mai bine decât alții cum am intrat în război și pentru ce luptăm”, însă rămân nebănuite căile ieșirii acestui măcel.

În încheiere, cu nădejdea că războiul a răsunat puternic a dreptate, se certifică avântul soldaților români, care încheiasă vuietul luptei cu încrederea și convingerea că nu se poate ca atâta jertfă să fie făcută în zadar. Și cu adevărat așa este, pentru că imediat după 1918, s-au nimicit state puternice și s-au dărâmat împărății, totul pentru a se uni familii naționale, adesea vitregite de timpul istoric. Cu toate acestea, volumul „File rupte din cartea războiului” fiind puternic ancorat într-un ideal al unirii naționale, totuși vorbim de un volum cu file rupte din cartea României și din istoria țării noastre.

În consecință, volumul a rămas oarecum rupt din tărâmul literar, deoarece el nu are introducere sau concluzii. Sunt urme scrise ale unei trăiri și memorii de pe front, ci nu scrisă la o masă de lucru din timpuri de pace. Prins în viața războiului, i se solicitase o energie brutală, dar fiul prim-ministrului venise cu o energie lăuntrică, limpede pentru ceilalți. Primul capitol, se intitulează „Faptă și poveste”, iar cel din urmă capitol, se intitulează „Întoarcere”, ceea ce înseamnă că prezentul este invitat să se întoarcă la o faptă și o poveste, căci Gheorghe Brătianu a fost veteran al unui război, și martor al altui război. A creat o faptă în primul război și o poveste pentru cel de-al doilea război, ambele conflagrații consolidându-i dragostea și iubirea dezinteresată pentru țară, ajungând repede să fie antamat pe ogorul martirilor poporului nostru, pe care l-a iubit cu atâta sinceritate, controlabilă științific, după cunoscutele sincope.